

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 27. dubna 2024 ve věci č. 32887/19 – *I. G. proti Turecku*

Senát druhé sekce Soudu jednomyslně rozhodl o porušení procesní složky článku 3 Úmluvy v souvislosti s nedostatečnou reakcí státu na znásilnění stěžovatele nezletilými osobami. Trestní řízení bylo nepřiměřeně dlouhé, což vedlo k promlčení činu a nepotrestání pachatelů. Ústavní soud sice uznal porušení procesních závazků státu podle článku 3 Úmluvy a přiznal stěžovateli odškodnění, avšak podle Soudu bylo příliš nízké; stěžovatel tudíž nepozbyl postavení oběti namítaného porušení Úmluvy.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatel trpí mentálním a tělesným postižením. V květnu 2002 byl dvakrát zavlčen skupinou čtyř dětí (jedno mladší 12 let, dvě mladší 13 let a jedno ve věku téměř 17 let) na stavbu, kde jej tři z nich pod pohrůžkou i za použití násilí znásilnili.

Trestní řízení bylo zahájeno na přelomu května a června 2002. Na sklonku roku 2004 nejstarší z pachatelů zemřel. Řízení vedené proti němu tak bylo zastaveno. Zbývající tři pachatelé byli v roce 2007 zproštěni obžaloby pro nedostatek důkazů, zejména kvůli nejasnosti ohledně jejich sexuální vyspělosti v době útoku.

V červenci 2012 Nejvyšší soud potvrdil zastavení řízení proti zemřelému obžalovanému. U nejmladšího zrušil zprošťující rozhodnutí, neboť ten nebyl v době spáchání činu jakožto mladší 12 let trestně odpovědný. Současně konstatoval, že ve vztahu ke zbylým dvěma pachatelům došlo k promlčení trestného činu vyhrožování. Rozhodnutí však zrušil i ve vztahu k výroku ohledně znásilnění a omezování osobní svobody. Soud první instance následně zastavil řízení ohledně skutku omezování osobní svobody a za opakované znásilnění pachatelům uložil trest odnětí svobody. V lednu 2015 však Nejvyšší soud tento rozsudek zrušil, jelikož mezitím podle nové právní úpravy uplynula i promlčecí lhůta pro trestný čin znásilnění.

Stěžovatel se následně v dubnu 2015 obrátil na Ústavní soud, který v lednu 2019 shledal porušení procesní povinnosti státu podle článku 3 Úmluvy z důvodu nepřiměřené délky řízení, která vedla k jeho zastavení pro promlčení. Tento stav podle soudu vyvolal dojem tolerance státu vůči trestné činnosti a podkopával důvěru stěžovatele v justici. Stěžovateli přiznal cca 4 145 EUR jako náhradu nemajetkové újmy, jakož i náhradu nákladů řízení, a ve zbývajícím rozsahu (cca 78 000 EUR) nárok stěžovatele zamítl.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY

Stěžovatel na poli článku 3 Úmluvy namítal, že trestní řízení vedené proti osobám, které jej napadly, nebylo účinné, jelikož jimi spáchaný trestný čin se mezitím promlčel, a útočníci tak nebyli potrestáni. Vláda uvedla, že stěžovatel nemůže tvrdit, že je obětí porušení Úmluvy, jelikož Ústavní soud shledal porušení jeho práv zaručených Úmluvou, za což stěžovatel obdržel finanční kompenzaci. Soud konstatoval, že tato otázka úzce souvisí s meritem věci (*N. D. proti Slovinsku*, č. 16605/09, rozsudek ze dne 15. ledna 2015, § 48).

a) K pozitivnímu závazku státu vyšetřovat a trestat případy znásilnění

Soud nejprve připomněl požadavky vyplývající z jeho judikatury, pokud jde o účinné vyšetřování zacházení v rozporu s článkem 3 Úmluvy, včetně případů špatného zacházení ze strany soukromých osob a v kontextu dětí a zranitelných osob (*X a ostatní proti Bulharsku*, č. 22457/16, rozsudek ze dne 2. února 2021). Zdůraznil, že rychlost reakce vnitrostátních orgánů na vznesená oznámení je důležitým faktorem (*Labita proti Itálii*, č. 26772/95, rozsudek velkého senátu ze dne 6. dubna 2000, § 133 a násl.). Dále zopakoval, že soudní orgány nesmějí připustit, aby způsobené fyzické či psychické utrpení zůstalo

nepotrestáno (*Okkali proti Turecku*, č. 52067/99, rozsudek ze dne 17. října 2006, § 65). Mechanismy ochrany poskytované vnitrostátním právem přitom musí v praxi fungovat tak, aby v přiměřené době umožnily přezkum věci samé, a to bez ohledu na konečný výsledek řízení (*Ebcin proti Turecku*, č. 19506/05, rozsudek ze dne 1. února 2011, § 40).

Pokud jde o nezletilé pachatele, Soud vzal v úvahu, že obecné zásady vyplývající z jeho judikatury byly formulovány primárně ve vztahu k osobám, které dosáhly věku trestní odpovědnosti. Státy disponují určitým prostorem pro uvážení při stanovení této hranice, přičemž nemusí být vždy nezbytné vést vůči nezletilým pachatelům trestní řízení (*X a ostatní proti Bulharsku*, cit. výše, § 202). Nicméně i v případech, kdy pachatelé nedosáhli věku trestní odpovědnosti, zůstávají vnitrostátní orgány povinny objasnit skutkový stav a přijmout přiměřená opatření (*A. P. proti Moldavsku*, č. 41086/12, rozsudek ze dne 26. října 2021, § 32). V projednávané věci však vnitrostátní orgány neprovedly žádná další odpovídající vyšetřovací opatření ke zjištění podílu nejmladšího z pachatelů na trestném činu poté, co Nejvyšší soud rozhodl, že vzhledem k jeho věku nemůže být trestně stíhán. Stejně tak se vnitrostátní orgány nezabývaly odpovědností nejstaršího z pachatelů poté, co zemřel.

Pokud jde o zbývající nezletilé pachatele, Soud konstatoval, že jejich údajná účast na činu byla předmětem vyšetřování v souladu s požadavky vnitrostátního práva. Nezjistil přitom, že by vnitrostátní soudy skutkový děj nesprávně právně kvalifikovaly, nebo že by bylo možné jim vytýkat použití příznivějších ustanovení trestního práva, neboť takový postup byl vyžadován oběma trestními kodexy. Nicméně v projednávané věci Ústavní soud shledal, že neodůvodněné prodlužování trestního řízení vedlo k promlčení trestního stíhání, a tím i k nesplnění procesní povinnosti státu vést účinné vyšetřování podle článku 3 Úmluvy. Zdůraznil, že trestní řízení, které nebylo složité, trvalo 13 let. Soud se s těmito závěry ztotožnil a konstatoval, že důvodem promlčení nebylo zkrácení promlčecí lhůty samo o sobě, ale selhání orgánů činných v trestním řízení a vnitrostátních soudů při včasném objasňování skutkového stavu.

b) K otázce, zda stěžovatel ztratil postavení oběti

Podle ustálené judikatury Soudu není rozhodnutí nebo opatření příznivé pro stěžovatele samo o sobě dostačující k tomu, aby jej zbavilo postavení oběti ve smyslu článku 34 Úmluvy. Aby k tomu došlo, musí být kumulativně splněny dvě podmínky: (i) vnitrostátní orgány musí výslovně nebo alespoň fakticky uznat porušení Úmluvy a (ii) následně poskytnout přiměřenou nápravu tohoto porušení (*Dalban proti Rumunsku*, č. 28114/95, rozsudek velkého senátu ze dne 28. září 1999, § 44).

V projednávané věci byla první podmínka splněna, neboť Ústavní soud výslovně uznal porušení článku 3 Úmluvy. Pokud jde o druhou podmínku, obnova řízení na vnitrostátní úrovni by obecně představovala vhodnou formu nápravy, avšak to v dané věci nebylo *de iure* možné, a proto bylo vhodnou formou nápravy přiznání peněžní částky.

K otázce, zda byla částka přiznaná rozhodnutím Ústavního soudu dostatečná, Soud připomněl, že přiznaná kompenzace nesmí být nepřiměřená v porovnání s výší kompenzace přiznávanou Soudem v obdobných případech; jinak stěžovatel postavení oběti porušení Úmluvy neztrácí (*Scordino proti Itálii*, č. 36813/97, rozsudek velkého senátu ze dne 29. března 2006, § 202–215). Porovnání výše kompenzace musí být učiněno s přihlédnutím k životním nákladům a běžným příjmům v daném státě, ale i tomu, že vnitrostátní prostředek nápravy je obecně přístupnější než řízení před Soudem (tamtéž, § 206 a 268).

Po zohlednění konkrétních skutkových okolností dané věci Soud shledal, že výše kompenzace nebyla dostatečná. Soud vzal zejména v úvahu postavení stěžovatele jako zranitelné osoby. Dále přihlédl k době, po kterou trvalo Ústavnímu soudu ve věci rozhodnout. Ústavní soud totiž rozhodl až po třech letech a devíti měsících, což představuje značné zpoždění a nelze to považovat za dostatečně rychlou reakci na stížnost stěžovatele. Tento faktor, spolu s dalšími okolnostmi případu, vedl Soud k závěru, že přiznaná kompenzace byla neadekvátní, a proto stěžovatel i nadále může být považován za oběť namítaného porušení Úmluvy.

c) Závěr

Soud proto uzavřel, že trestní řízení týkající se znásilnění stěžovatele nesplňovalo procesní požadavky stanovené článkem 3 Úmluvy. K porušení tohoto ustanovení tudíž došlo.

K POUŽITÍ ČLÁNKU 41 ÚMLUVY

Stěžovatel na výzvu Soudu poté, co byla stížnost komunikována vládě, nevznesl požadavky z titulu spravedlivého zadostiučinění. Soud proto s odkazy na věci *Nagmetov proti Rusku* (č. 35589/08, rozsudek velkého senátu ze dne 30. března 2017, § 74–82) a *Abdi Ibrahim proti Norsku* (č. 15379/16, rozsudek velkého senátu ze dne 10. prosince 2021, § 164–170) neshledal žádné výjimečné okolnosti, aby mu náhradu nemajetkové újmy přiznal i tak.

III. Oddělené stanovisko

Ve společném částečně nesouhlasném stanovisku soudce Derenčivović a soudkyně Sârcu odkázali na věc *Nagmetov proti Rusku* (cit. výše, § 64–92), v níž byla stanovena kritéria pro přiznání přiměřeného zadostiučinění Soudem i tehdy, když stěžovatel nenavrhne konkrétní výši. Dle jejich názoru měl Soud v dané věci použít kritéria z tohoto rozsudku a spravedlivé zadostiučinění stěžovateli přiznat i bez návrhu konkrétní výše. Podle nich bylo zřejmé, že motivací stěžovatele bylo získání odškodnění úměrného závažnosti porušení, které už Ústavní soud na vnitrostátní úrovni konstatoval.